

Yeni Vatandaşlık Yaklaşımları ve Eğitimi

Editör: Birol BULUT



Editör: Doç. Dr. Birol BULUT

YENİ VATANDAŞLIK YAKLAŞIMLARI VE EĞİTİMİ

ISBN 978-625-6810-85-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Eylül 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

İnsanlık, tarihinin en hızlı değişim ve dönüşümünü yaşamaktadır. Google'ın önceki ceo'su Eric Schmidt'e göre insanlığın doğuşundan 21. yüzyıla kadar üretilen bilgi artık iki günde bir üretilir olmuştur. Bilgi ve teknoloji alanındaki ilerlemeler, insanlar arası etkileşim, değişen kalkınma politikaları, üretim ve tüketim biçimleri ve daha birçok etken bireyin hayatını kolaylaştırdığı kadar mücadele etmesi gereken zorlukların sayısını da artırmıştır. Vatandaşlık tanımını ve çerçevesini yeniden düşünmemize neden olan, bu değişimdir. 19. yüzyılda ve özellikle ulus inşası ve devlet kurmanın birincil hedef olduğu 20. yüzyılda, hükümetler vatandaşlık eğitimini ulus-devlete bağlılığı artırmanın bir aracı olarak görmüşlerdir. Ancak gelinen noktada hükümetler bile vatandaşlık eğitiminin ulus-devlete bağlılıkla sınırlandırılmayacak kadar geniş bir alan olduğunu kabul etmişlerdir. 21. yüzyılda küreselleşmenin de hızlanması ile söz konusu değişim, vatandaşlık kavramının da tekrar sorgulanmasına ve yeni vatandaşlık yaklaşımlarının önem kazanmasına neden olmuştur. Yaşadığımız Covid-19 salgını, öngörülemez bir hayat akışının içerisinde olduğumuzu bir kez daha göstermiştir. Hatta dünya, yarın karşılaşacağı teknoloji devrimini, yaşanacak sosyal olayları, siyasi ve ekonomik dönüşümü öngörebilmekten uzaktır. Öyleyse öngörülemez bir gelecek için nasıl bir vatandaş profiline ihtiyaç vardır? Bu soruya net bir cevap vermek elbette zordur. Ama şu bir gerçek ki, yarının öngörülemezlerine ve aniden ortaya çıkacak koşullara hızlıca ayak uydurabilecek vatandaşlara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla vatandaşlık eğitimi sadece hak ve ödevler çerçevesinde değil, küresel çağın gerekliliklerine uygun bir takım bilgi, beceri ve tutumları da kapsayan bir zemine taşınmıştır. Bu noktada “nasıl bir vatandaşa ihtiyaç vardır” ve “söz konusu vatandaşlık yaklaşımları nelerdir?” soruları önem kazanmaktadır. Türkiye'deki alanyazında bazı vatandaşlık yaklaşımlarını içeren bilimsel yayınlar olmasına rağmen birçok vatandaşlık yaklaşımına ilk kez bu kitapta yer verilmiştir.

“Yeni Vatandaşlık Yaklaşımları ve Eğitimi” adlı bu eserin ilk bölümünde, dün den bugüne vatandaşlık kavramının tarihsel temelleri ve değişen yapısı ele alınmıştır. Daha sonra vatandaşlık yaklaşımlarının kavramsal ve pedagojik çerçevesini içeren bölümlerle devam edilmiştir. Bu eserle vatandaşlık eğitiminde görmeye alışkın olduğumuz bazı vatandaşlık yaklaşımlarının (Aktif Vatandaşlık, Anayasal Vatandaşlık, Avrupa Birliği Vatandaşlığı, Dijital Vatandaşlık, Ekolojik Vatandaşlık, Küresel Vatandaşlık gibi) günün şartlarına ve güncel tartışmalara göre yeniden yorumlanması ve zenginleştirilmesi amaçlanırken; Türkçe alanyazında ilk kez yer alacak olan diğer vatandaşlık yaklaşımlarının da (Bilimsel Vatandaşlık, Çok Dilli Vatandaşlık, Eleştirel Vatandaşlık, Enerji Vatandaşlığı, Kültürel Vatandaşlık, Sürdürülebilir Vatandaşlık gibi) genel çerçevesi belirlenerek tanıtımı yapılmıştır. Bu

yaklaşımlar birbirinden bağımsız veya birbirinin alternatifi değil, aksine birbirini tamamlayan ve biri için diğerinden vazgeçilemeyecek önemli beceriler setidir. “Yeni Vatandaşlık Yaklaşımları ve Eğitimi” adlı bu eserin, vatandaşlık eğitimi ve sosyal bilgiler eğitimi alanına ilgi duyan öğretmen adaylarına, öğretmenlere ve akademisyenlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen değerli meslektaşlarımıza ve eserin basımını üstlenen PEGEM ailesine teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca siz değerli okuyucularımız, kitapla ilgili görüş ve önerilerinizi “birolbulut1@gmail.com” mail adresine göndererek, bir sonraki baskıda yapılacak düzenlemelere katkıda bulunabilirsiniz.

Doç. Dr. Birol BULUT

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Doç. Dr. Birol BULUT

1. Bölüm: Vatandaşlık Kavramının Tarihsel Temelleri ve Değişen Yapısı

Doç. Dr. Birol BULUT, Fırat Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1096-4527

2. Bölüm: Aktif (Etkin) Vatandaşlık ve Eğitim

Doç. Dr. Cengiz TAŞKIRAN, Muş Alparslan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3677-6316

3. Bölüm: Anayasal Vatandaşlık ve Eğitim

Prof. Dr. Zafer TANGÜLÜ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1596-442X

Uzman Betül BALTAN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-9218-8386

4. Bölüm: Avrupa Birliği Vatandaşlığı ve Eğitim

Dr. Fatih KAYA, İnönü Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9011-8656

5. Bölüm: Bilimsel Vatandaşlık ve Eğitim

Arş. Gör. İrem ELÇİ ÖKSÜZOĞLU, Fırat Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2869-3051

6. Bölüm: Çok Dilli Vatandaşlık ve Eğitim

Dr. Öğr. Üyesi Ülkü ULUKAYA ÖTELEŞ, İnönü Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-5780-2034

7. Bölüm: Dijital Vatandaşlık ve Eğitim

Doç. Dr. Kerem COŞKUN, Artvin Çoruh Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3343-2112

8. Bölüm: Ekolojik/Çevresel Vatandaşlık ve Eğitim

Doç. Dr. Erol KOÇOĞLU, İnönü Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4595-2892

Dr. Öğr. Üyesi Fatıma Betül DEMİR, Bartın Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3573-6160

9. Bölüm: Ekonomik/Finansal Vatandaşlık ve Eğitim

Doç. Dr. Hayati ADALAR, Manisa Celâl Bayar Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-6083-1055

10. Bölüm: Eleştirel Vatandaşlık ve Eğitim

Doç. Dr. Cihan KARA, Artvin Çoruh Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8230-810X

11. Bölüm: Enerji Vatandaşlığı ve Eğitim

Prof. Dr. Elvan YALÇINKAYA, Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1838-0411

12. Bölüm: Kültürel Vatandaşlık ve Eğitim

Prof. Dr. Bülent AKSOY, Gazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7181-8008

Dr. Melek BABA ÖZTÜRK, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0515-8782

13. Bölüm: Küresel Vatandaşlık ve Eğitim

Prof. Dr. Zafer ÇAKMAK, Fırat Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0612-814X

Dr. Süleyman ASLAN, Fırat Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7487-1920

14. Bölüm: Mekânsal Vatandaşlık ve Eğitim

Dr. Murat SALUR, Fırat Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2569-4788

15. Bölüm: Örgütsel Vatandaşlık ve Eğitim

Dr. Öğr. Gör. Murat DEMİRKOL, Fırat Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3108-3219

Doç. Dr. Tuncay Yavuz ÖZDEMİR, Fırat Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-5361-7261

16. Bölüm: Politik (Siyasi) Vatandaşlık ve Eğitim

Dr. Öğr. Üyesi İrfan ARIKAN, Harran Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-1546-4786

Sınıf Öğretmeni Büşra ERSÖZ, Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0009-0009-4230-6853

17. Bölüm: Sosyal Vatandaşlık ve Eğitim

Dr. Öğr. Üyesi Feride ERSOY, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-7088-4903

18. Bölüm: Sürdürülebilir Vatandaşlık ve Eğitim

Arş. Gör. Muhammed Kürşat ÖKSÜZOĞLU, Fırat Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4850-8263

19. Bölüm: Türk Dünyası Vatandaşlığı ve Eğitim

Prof. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8910-2817

20. Bölüm: Ulusal Vatandaşlık ve Eğitim

Dr. Öğr. Üyesi Turan KAÇAR, Gaziantep Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8390-7262

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

VATANDAŞLIK KAVRAMININ TARİHSEL TEMELLERİ VE DEĞİŞEN YAPISI

Giriş.....	1
Vatandaşlık Kavramının Kökenleri ve Tarihsel Gelişimi.....	2
Vatandaşlık Eğitimi ve Tarihsel Gelişimi.....	6
Vatandaşlığın Yeni Sınırları.....	8
21. Yüzyıl Vatandaşlık Anlayışı ve Vatandaşlıkta Yeni Yaklaşımlar.....	10
Sonuç.....	15
Kaynakça.....	16

2. BÖLÜM

AKTİF (ETKİN) VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	19
Aktif Vatandaşlık Kavramı.....	20
Dünyada Aktif Vatandaşlık.....	24
Sosyo-Liberal Görüş.....	26
Liberteryen Görüş.....	26
Cumhuriyetçi Görüş.....	27
Aktif Vatandaşlık Eğitimi.....	28
Sonuç.....	30
Kaynakça.....	31

3. BÖLÜM

ANAYASAL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	35
Anayasal Vatandaşlık.....	36
Anayasal Vatandaşlık ve Eğitim.....	39
Anayasal Vatandaşlık ve Türkiye’de Eğitim.....	42
Sonuç.....	44
Kaynakça.....	46

4. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VATANDAŞLIĞI VE EĞİTİM

Giriş.....	49
Vatandaşlık Kavramı.....	50
Avrupa Birliği'nin Kuruluşu (AT).....	52
Avrupa Birliği Vatandaşlığı.....	56
Avrupa Birliği'nde Vatandaşlık Eğitimi.....	60
Sonuç.....	62
Kaynakça.....	65

5. BÖLÜM

BİLİMSEL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	67
Bilimsel Vatandaşlık Kavramı Üzerine.....	68
Bilimsel Vatandaşlık Eğitimi.....	73
Bilimsel Okuryazarlık.....	74
Bilimsel Vatandaşlık Eğitiminde Bilim İletişimi.....	77
Bilimsel Vatandaşlık Eğitiminde Yararlanılabilecek Okul Dışı Öğrenme Ortamları.....	78
Müzeler.....	78
TÜBİTAK ve Bilim Merkezleri.....	78
Bilim ve Sanat Merkezleri.....	79
Teknokentler.....	79
Uygulama ve Araştırma Merkezleri.....	79
Sonuç.....	80
Kaynakça.....	81

6. BÖLÜM

ÇOK DİLLİ VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	85
Vatandaşlığın Değişen Yüzü.....	86
Çok Dilli Vatandaşlık.....	87
Çok Dilli Vatandaşlığa Ülkelerin Bakışı.....	91
Çok Dilli Vatandaşlık Eğitimi.....	94
Sonuç.....	97
Kaynakça.....	98

7. BÖLÜM

DİJİTAL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	101
İnternet ve Dijital Devrim.....	103
Dijital Bilgi Tekeli, Özgür İrade ve Mahremiyet	106
Değişen Anlamlar.....	108
Dijital Dünyada Vatandaş Olmak ve Dijital Vatandaşlık Eğitimi	109
Sonuç.....	112
Kaynakça.....	114

8. BÖLÜM

EKOLOJİK/ÇEVRESEL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	115
Ekolojik /Çevresel Vatandaşlık	116
Ekolojik/Çevresel Vatandaşlığın Bileşenleri	118
Ekolojik/Çevresel Vatandaşlık Özellikleri.....	120
Ekolojik/Çevresel Vatandaşlık Eğitimi	123
Sonuç	127
Kaynakça.....	128

9. BÖLÜM

EKONOMİK/FİNANSAL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	131
Ekonomik Vatandaşlık ve Finansal Vatandaşlık Kavramları.....	133
Ekonomik Vatandaşlık.....	133
Finansal Vatandaşlık.....	134
Ekonomik Vatandaşlık ve Finansal Vatandaşlık Arasındaki İlişki	136
Ekonomik Vatandaşlığın Bileşenleri.....	137
Bilinçli Tüketim ve Tasarruf Alışkanlıkları.....	137
Ekonomi Okuryazarlığı ve Ekonomik Bilgi.....	137
Ekonomik Etkinliklere Katılım ve İşgücü Piyasası	138
Sürdürülebilir Kalkınma	138
Finansal Vatandaşlığın Bileşenleri	139
Kişisel Finans Yönetimi ve Bütçe Planlama	139
Borç Yönetimi ve Kredi Kullanımı.....	140
Yatırım ve Varlık Yönetimi.....	140

Emeklilik Planlaması ve Sigorta	141
Vergi Uyumu ve Yasal Finansal Sorumluluklar.....	141
Ekonomik ve Finansal Vatandaşlık Eğitimi	142
Ekonomik ve Finansal Vatandaşlık Eğitiminin Yöntem ve İçeriği	144
Sonuç.....	146
Kaynakça.....	149

10. BÖLÜM

ELEŞTİREL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	153
Saygının Gereği Olarak Eleştiri ve Modern Uygarlığın Kaynakları	156
Modernliğin Temeli Olarak Eleştiri Kültürü ve Bir “Zihniyet” Olarak Özgürlük....	158
Eleştirel Vatandaşlık İnsan Haklarının Korunması İlişkisi.....	163
Eleştirel Vatandaşlık Eğitiminde Yapılması Gerekenler	166
Eleştirel Vatandaşın Kişisel Nitelikleri	166
Eleştirel Vatandaş Neler Yapmalı?.....	170
Sonuç.....	174
Kaynakça.....	175

11. BÖLÜM

ENERJİ VATANDAŞLIĞI VE EĞİTİM

Giriş.....	177
Enerji Kavramı	178
Enerji Vatandaşlığı Kavramı	180
Güçlendirici ve Aktif Enerji Vatandaşlığı.....	187
Enerji Yoksulluğu	190
Sonuç	191
Kaynakça	192

12. BÖLÜM

KÜLTÜREL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	193
Kültür Nedir?	194
Kültürel Çeşitlilik Nedir?.....	196
Kültürel Vatandaşlık Nedir?	198

Kültürel Vatandaşlık Eğitimi.....	201
Kültürel Vatandaşlığa Giden Yolda Kültürel Okuryazarlık ve Önemi	202
Kültürel Okuryazarlık Eğitimi.....	204
Kültürel Okuryazarlık ve Sosyal Bilgiler	205
Sonuç.....	207
Kaynakça.....	209

13. BÖLÜM

KÜRESEL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	213
Küresel Vatandaşlık	215
Küresel Vatandaşlığın Bileşenleri.....	217
Küreselleşme Olgusunun Eğitime Yansımaları	220
Küresel Vatandaşlık Eğitimi.....	225
Sonuç	230
Kaynakça.....	232

14. BÖLÜM

MEKÂNSAL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	235
Coğrafyada Mekân ve Yer	238
Mekân ve Mekân Bilgisi.....	239
Mekânsal Vatandaşlık	241
Mekânsal Vatandaşlık Eğitimi	245
Sonuç	247
Kaynakça.....	249

15. BÖLÜM

ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	251
Örgütsel Vatandaşlık.....	253
Örgütsel Vatandaşlığın Önemi	254
Örgütsel Vatandaşlığın Boyutları	256
Örgütsel Vatandaşlık Nelerden Etkilenir?	260
Örgütsel Vatandaşlık Neleri Etkiler?.....	262

Eğitim ve Örgütsel Vatandaşlık	263
Eğitim Örgütlerinde Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi.....	265
Sonuç.....	272
Kaynakça.....	273

16. BÖLÜM

POLİTİK (SİYASİ) VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	279
Politik (Siyasi) Vatandaşlık.....	280
Politik (Siyasi) Vatandaşlıkla İlgili Temel Kavramlar	281
Siyasal Sistem	281
Devlet Şekilleri	282
Devlet Yapılanmaları	283
Hükümet Sistemleri	283
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi	284
Siyasi Haklar ve Ödevler.....	285
Vatandaşlık Hakkı	285
Siyasi Partiler	285
Seçme, Seçilme ve Siyasi Faaliyetlerde Bulunma Hakkı	287
Kamu Hizmetine Girme Hakkı	288
Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı.....	288
Vatan Hizmeti	288
Vergi Ödevi	288
Politik (Siyasi) Vatandaşlık Eğitimi.....	289
Sonuç.....	291
Kaynakça.....	293

17. BÖLÜM

SOSYAL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	295
Sosyal Vatandaşlık.....	296
Sosyal Vatandaşlığın Bileşenleri	297
Sosyal Devlet.....	297
Sosyal Devletin Tanımı	297
Sosyal Devletin Amacı	298

Sosyal Devletin Görevleri	298
Sosyal Devlet Modelleri	299
Sosyal Devletin Kısa Tarihi.....	301
Anayasa.....	302
Sosyal Vatandaş	303
Sosyal Vatandaşlık Eğitimi.....	304
Beklenen Temel Nitelikler.....	304
Öğretmenin Rolü	305
Hukuki Temelleri	306
Öğretim Programları.....	307
Etkili Bir Ders Örneği Olarak Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	309
Sonuç.....	313
Kaynakça.....	315

18. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	319
Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Kavramları Üzerine.....	320
Sürdürülebilir Vatandaşlık	325
Sürdürülebilir Vatandaşlık Eğitimi	328
Sürdürülebilir Vatandaşlık Eğitiminin Temel Özellikleri	329
Sürdürülebilir Vatandaşlık Eğitiminde Öğretmenin Rolü.....	332
Sonuç.....	335
Kaynakça.....	336

19. BÖLÜM

TÜRK DÜNYASI VATANDAŞLIĞI VE EĞİTİM

Giriş.....	341
Vatandaşlık	342
Vatandaşlık Eğitimi	343
Avrupa Birliği Vatandaşlığı	344
Türk Dünyası Coğrafyası	345
Türk Devletleri Teşkilatı	346
Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY)	347
Türk Dünyası Vatandaşlığı ve Eğitim	348
Sonuç	349
Kaynakça.....	350

20. BÖLÜM

ULUSAL VATANDAŞLIK VE EĞİTİM

Giriş.....	353
Ulusal Vatandaş	354
Ulusal Vatandaşın Hakları	358
Ulusal Vatandaşın Sorumlulukları.....	360
Ulusal Vatandaşlık Bilincinin Oluşturulması	361
Ulusal Vatandaşlık Eğitimi.....	362
Sonuç.....	364
Kaynakça.....	367
Editör ve Yazarlar Hakkında	371